

إعداد خطيب ماهر

Mərhamətli və Rəhmli Allahın adı ilə.

Həqiqətən, həmd Allaha məxsusdur. Biz Ona həmd edirik, Ondan yardım və bağışlanma diləyirik. Nəfislərimizin şərindən və əməllərimizin pisliyindən Allaha sığınırıq. Allah kimi doğru yola yönəldərsə, onu azdıran olmaz. Kimi də zəlalətdə tək başına buraxarsa, ona hidayət verən olmaz. Şahidlik edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur, O, Təkdir və heç bir şəriki yoxdur və şahidlik edirəm ki, Muhəmməd Onun qulu və rəsuludur. Allahın salavatı və salamı onun, ailəsinin, səhabələrinin və onlara yaxşılıqla tabe olanların üzərinə olsun.

Daha sonra: İnsanlar öz hallarını islah edəcək şeylərə daima ehtiyac duyduqları üçün, şəriət də bunu təmin edən hökmlər gətirmişdir. Bunlardan biri də cümə xütbəsi ilə bağlı olanlardır və buna görə də cümə xətibinin məsuliyyəti çox böyükdür. Bu səbəbdən biz: "(Müəzzin, İmam, Xətib və Məscid Hökmləri üçün Faydalı Müxtəsər)"¹ adlı kitabı hazırlamağa və onu bir neçə dilə tərcümə etməyə səy göstərdik. Bu kitab bir neçə mövzunu əhatə edir, onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

Cümə namazı və onun məfhumu, vaxtı, mükəlləfə aid bəzi əhkamları, həmçinin cümə xütbəsi, onun hökmü, şərtləri, rükunları, sünnələri, tərcüməsi, xətibin sahib olmalı olduğu elmi və

¹ <https://islamcontent.com/ar/single-content/74839>

əxlaqi keyfiyyətlər, xütbənin və xətibin ədəbləri, xütbənin məqsəd və hədəfləri, eləcə də hazırlanma qaydası.

Mövzu böyük əhəmiyyət daşıdığından, əvvəlki kitabı daha da genişləndirmək və tamamlamaq məqsədilə bu ikinci risalə "(Mahir Xətibin Hazırlanması)" adı ilə ərsəyə gəldi.

Uca Allahdan diləyirik ki, əməlimizi saleh, xalis Öz razılığı üçün və bərəkətli etsin. Ən doğrusunu Allah bilir. Allahın salavatı və salamı peyğəmbərimiz Muhəmmədə olsun.

(Xütbənin əhəmiyyəti)

Cümə minbəri, düzgün istifadə olunduğu təqdirdə, insanlara təsir vasitələrinin ən güclülərindən, hətta ən güclüsüdür. Belə ki, xətib az və ya çox, illər boyunca hər həftə bir dəfə insanlara müraciət edir, onlar da ona ağıllarını və qəlblərini açırlar. Onlar hətta xırda daşa toxunmaqla belə ondan yayınmır və ondan nəsihətləri, öyüdləri, dərsləri və ibrətləri mütəmadi və davamlı şəkildə qəbul edirlər.

Allahın inandırıcı üslub və güclü bəyan bəxş etdiyi uğurlu və müvəffəq xətib, şübhəsiz ki, onlara dərin təsir göstərəcəkdir. Bəlkə də bu təsir müəllimin öz tələbələrinə olan təsirindən və sosial şəbəkələrin təsirindən daha şiddətli və daha güclü olar. Çünki xütbə namaz kimi uca bir ibadətlə bağlıdır. Həm də ona görə ki, fəsahtli, nəsihətçi və

bəlağətli xətib insanların qarşısında dayanaraq onlara birbaşa xitab edir, onlar da onun üz ifadələrini və gözlərinin baxışlarını görürlər. Beləliklə, o, görmə və eşitmə hissləri vasitəsilə onlara təsir edir, onların qəlblərinə və ağilllarına toxunur və onlar da xütbəsi boyunca onu diqqətlə dinləyirlər. O, onlara əqli və nəqli dəlillər və sübutlar gətirir ki, bunların vasitəsilə - Allahın izni ilə - onları inandıra və yanlış anlayışlarını düzəldə bilir.

Uğurlu və müvəffəq xətib o kəsdir ki, minbəri xeyri və elmi yaymağın ən mühüm qapılarından biri etmiş və yalnız bununla kifayətlənməmişdir. Əksinə, gücü çatdığı qədər xeyir və yaxşılıq sahələrinin hər birində onun iştirakı və töhfələri vardır. Xeyir harada olarsa, onu öncüllərindən biri, Allah üçün fədakarlıq harada olarsa, onu da Allahın əsgərlərindən biri olaraq görərsən.

Belə bir xətib, - peyğəmbərlər və elçilər, aleyhimu-ssalatu və-ssəlam, İslam ümmətinin səmimi alimləri və dəvətçiləri kimi - Allahın yoluna dəvət etməyə və müsəlmanlara fayda verməyə önəm verən, həmçinin dinləyiciləri üçün yenilik etməyə, onları cəlb etməyə və maraq oyatmağa can atan şəxsdir.

Xətiblik keyfiyyətlərinə sahib olan bir çox xətiblərin xütbəsi, risaləti səmimiyyət və iklasla daşıyan bir xətibdən tələb olunduğu kimi gözlənilən səmərəni vermir.

O, hər cümə onlara hissələrinə və ehtiyaclarına toxunan, qəlblərinə təsir edən bir mövzu təqdim edir və bir il ərzində onlarla əlli dəfə görüşür. Elə isə, bu vasitədən daha təsirli bir vasitə varmı?

Buna görə də cümə xütbəsinin İslamın ən şərəfli süarlarından, Allaha dəvətin, Onun şəriətini təbliğ etməyin və qulları üzərində hüccəti bərqərar etməyin ən mühüm meydanlarından biri olması təəccüblü deyildir. Hətta İslam düşmənləri belə öz dinlərində onun bənzərinin olmasını arzu edirlər. Belə ki, İslamla mübarizə aparan partiya rəhbərlərindən biri demişdir: «Ah! Kaş ki, mənim də belə minbərlərim olaydı!»

Elmlər və sənətlər, öz qayələrinin şərəfi dərəcəsinə şərəflənir. Xitabətin isə çox böyük əhəmiyyətə malik bir qayəsi vardır. Bu, insanlara həqiqətlərə doğru yol göstərmək və onları həm bu həyatda, həm də axirət həyatında özlərinə faydalı olan şeylərə rəğbətləndirməkdir.

Xitabət ağalığ və başçılıq vasitələrindən sayılır..

Xətiblikdə böyük bir şərəf vardır. Bu şərəf isə xətibin zirək, elmlı və bəlağətli olmasındadır¹.

Şəriət, namaz qılanın xütbə əsnasında sənə - ey xətib qardaşım - sakitcə qulaq asmasını vacib etmişdir. Allah rəsulu, sallallahu aleyhi və səlləm, buyurmuşdur:

«إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَغَوْتَ».

¹ - Muhəmməd əl-Xıdır Hüseynin "Ərəblərdə xətabət" kitabı, (səh: 178-179).

«Cümə günü imam xütbə oxuyarkən yanındakı yoldaşına: "Sus!" desən, artıq lağlağa etmiş (cümənin savabını itirmiş) olursan». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir¹ "Ləğv etdin" kəlməsinin mənası: Yəni: cümə namazının savabını qazanmaz.

Əksinə, insanların üzlərini sənə tərəf çevirməsi sünnədir. Nəvəvi, İbn Munzir və İbn Abdul-Barr - Allah onlara rəhmət etsin - bunun müstəhəb olduğuna dair icma nəql etmişlər².

(Ər-Rəhmanın mələkləri səni dinləyir, onların qədrini bil).

Ey cümə xətibisi, sənə şərəf və fəxr olaraq Rəhmanın mələklərinin sənin xütbə və moizələrini dinləmək üçün iştirak etmələri kifayətdir. Allahın rəsulu - sallallahu aleyhi və səlləm - "Səhiheyndə"³ belə buyurmuşdur: "Cümə günü mələklər məscidin qapılarında dayanıb, ilk gələnləri bir-bir yazırlar. İmam oturduqda isə səhifələrini büküb, zikri dinləməyə gələrlər".

Bunu dərk etdiyin zaman qəlbində xütbənin qədri ucalar, sən də insanlardan çəkinmədən və onlara yarınmadan haqqı söyləməyə, əmanəti yerinə yetirməyə və xalqa nəsihət etməyə daha çox can atarsan.

¹ - Hədisi Buxari: (934) və Müslim: (851) rəvayət etmişdir.

² - "əl-Məcmu": (4/447).

³ - Hədisi Buxari: (3211) və Müslim: (850) rəvayət etmişdir.

Sənin mislin kimdir, ey mübarək xətib?

Allah insanlara səni dinləməyi və sözlərinə sükut etməyi vacib etmiş, hətta sən danışarkən onların xırda daşları çevirməklə məşğul olmasını və pis bir işə etiraz etməsini belə qadağan etmiş və mələklərini də səni dinləyən etmişdir.

Bu da səndən tələb edir ki, Allah üçün ixlaslı olasan, xütbə və moizələrində son dərəcə səmimi nəsihət edəsən və xütbələrinin məqsədi Allahı zikr etmək, insanlara moizə vermək, onları dinlərinə aid məsələlərdə və dünyalarında islah edən şeylər barədə maarifləndirmək olsun.

(Hansı daha əfzəldir: xütbənin irticalən verilməsi (əvvəl hazırlaşmadan), yoxsa vərəqdən oxunması?)

Şübhəsiz ki, xətibin vərəqdən oxumasının bir çox faydaları var və bu, bir çox xətiblər və nətiqlər üçün bədahətən danışmaqdan daha münasib ola bilər. Bu isə gözlə görülən bir həqiqətdir.

İrticalın xətibin coşqunluğuna və həvəsinə böyük təsiri var və bu, şübhəsiz ki, dinləyicilərin təsirlənməsinə, həvəslənməsinə və coşmasına səbəb olur, bunun əksi də eynilədir.

Məlumdur ki, qavrama prosesində eşitmə və görmə hissi birlikdə iştirak etdikdə, bu, onlardan birinin tək olmasından fərqli olaraq, mənimsəmə, təsirlənmə və məlumatın yadda qalması

baxımından daha güclü olur. Buna görə də bədahətən danışan, insanlarla üz-üzə duran və gözləri ilə onlara xitab edən xətib, kağızdan oxuyan və insanların yalnız eşitmə yolu ilə dinlədiyi xətibdən daha təsirlidir. Hətta bu cür qavrama belə, bədahətən danışan xətibdə olduğu qədər güclü olmur. Çünki onun səsi daha güclü və daha canlı olur.

Kim bədahətən danışmağı dəfələrlə sınamış, lakin bu zaman çox tərəddüd etdiyini, kəkələdiyini, unutduğunu, yaxud da şiddətli qorxu və gərginlik keçirdiyini görmüşsə və bu halların zaman keçdikcə və məşqləri artırmasına rəğmən azalmadığını müşahidə edirsə, o zaman xütbələri oxusun. Çünki hər kəs bədahətən danışmaqda müvəffəq olmur. Uca Allah insanlar arasında maddi ruziləri böldüyü kimi, onlar arasında əxlaq, qabiliyyət, istedad və səy kimi mənəvi ruziləri də bölmüşdür.

(Xətabətdə uğurlu çıxışa aparan yolu asanlaşdıran səkkiz addım)

Birincisi: Bu işdə yardım üçün səmimi qəlbdən dua etmək, ixlasla və yalvararaq Allaha sığınmaq.

İkincisi: Bu işdə Uca Allaha səmimi təvəkkül etmək və Ona gözəl şəkildə etimad etmək. Allah, qulunun Onun barəsindəki zənninə görədir. Kim Ona təvəkkül etsə, Allah onu narahat edən və istədiyi şeylərdə ona kifayət edər.

Üçüncüsü: Görkəmli xətibləri dinləmək və onların təcrübələrindən faydalanmaq.

Dördüncüsü: Xütbənin təklildə verilməsi. Bu, məsciddə daxili səsucaldan vasitəsilə olsa, daha yaxşıdır. Minbərin üzərində verildikdə isə qat-qat daha yaxşıdır.

Beşinci: Hissləri bürüzə verməyə və duyğuları qüvvətləndirməyə vərdiş etmək.

Mən xitabət, natiqlik və təsir göstərmək sahəsində uğur qazananların ən böyük sirlərini araşdırarkən gördüm ki, bu uğurun əsas səbəbi – Allahın müvəffəqiyyətindən sonra – onların güclü duyğulara sahib olması və öz hissələrini ümumi şəkildə deyil, təfərrüatı (təfsilatı) ilə, şəriət çərçivəsində ifadə etmək bacarığıdır.

Həqiqətən, güclü hissiyyat bəyan sahibini onu bəyan etməyə, hikmət sahibini isə onu izhar etməyə sövq edir. Beləliklə, öz sehri ilə qəlbləri cəzb edir, gözəlliyi və məharəti ilə də ağılları əsir edir. Hissiyatı zəif olan kəsin isə elminin böyük bir hissəsi hissələrinin ölməsi ilə ölür, insanlar üzərindəki təsiri də duyğularının sönməsi ilə yox olub gedir.

«Buna görə də xətib dəvət etdiyi şeyə qarşı şövqlə dolu olmalı və onun doğruluğuna inanmalıdır. Çünki qəlbdən çıxan qəlbə daxil olur. Odur ki, xətibin şövqü dinləyicilərinin şövqündən daha güclü olmalıdır ki, onlara da sirayət etsin və onların yangısını söndürsün. Əks halda, onlar onun

süslüyünü hiss edər və beləliklə, sözünün təsiri itər».

Düşüncələri və hissləri yazmaq, onları öz-özünə danışmaq, sonra isə sevdinin bir kimsəyə ifadə etmək yolu ilə çox məşq etmək zəruridir.

Hisslər həbs edilib zəncirləndikcə quruyar və tükənər. Azad olduqda isə – şəriət qaydalarına uyğun olmaq şərtilə – coşub axaraq vərəqləri yazılarla və əsərlərlə, minbərləri xitabətlə və bəyanla, insanları da məhəbbət və şəfqətlə suvarar.

Elə isə, ey xətib qardaşım, hiss və duyğularına sərbəstlik ver ki, səndə və başqalarında həyat, yaradıcılıq, dirçəliş, inkişaf və mərhəmət ruhu canlansın.

Kiminsə hissləri nəcib olarsa: əxlaqı nəcibləşər, mənliyi şərəflənər, sevənləri çoxalar, düşmənləri azalar, dəlili aydın olar, bəlağəti qüvvətlənər və fəsaahəti artar.

Altıncı: Çəkinməsi üçün eyblərini, onlarda sabit qalıb daha da artırması üçün isə yaxşı cəhətlərini ona göstərən sadıq, ağıllı, təcrübəli və səmimi bir kəsdən nəsihət istəmək.

Yeddinci: Xütbənin erkən hazırlanması.

Səkkizincisi: Xütbənin hazırlanması və təqdim edilməsi ilə bağlı kitabların oxunması¹.

¹ - Bax: «Müəzzin, İmam, Xətib və Məscid Hökmləri üçün Faydalı Müxtəsər», (səh: 95):

(Xütbənin başlanğıcında narahatlıq və gərginlik yaşanması adi və təbii bir haldır)

İlk xütbələrini verərkən narahatlıq və qorxu hiss edəcəksən. Bu, bütün insanların təbiətindən irəli gələn bir haldır. Sənə elə gələ bilər ki, bu, insanların nəzərlərinin sənə yönəlməsinin və elminin zəif olduğunu zənn etməyinin təsiridir.

Sənin narahatlığını artıran səbəblərdən biri də insanların bunu hiss etdiyini və xətibdə bu xüsusiyyəti bəyənmədiyini düşünməyindir ki, bu da bəzən onların səndən uzaqlaşmasına səbəb ola bilər.

Şübhəsiz ki, Uca Allaha daha çox bağlanmağın, Ona təvəkkül etməyin, səmimi duaların və davamlı məşqlərin sayəsində qorxu tamamilə aradan qalxacaq, nəticədə xütbədən zövq alma mərhələsinə çatacaq və xətiblik ləzzətini dadmaq üçün cümə gününü həsrətlə gözləyəcəksən.

İnsanın üzünə müvəffəqiyyət xəzinələrini və Kərim, Vəhhab olan pak və müqəddəs Allahın lütfələrini açan yeganə şey səbirdir.

Başlanğıcdakı cəhdin sıxıntısına dözmək, sonda insanı nemət genişliyinə, yüksək məqama və səadətə qovuşdurur.

Öz-özünə de ki: "Sıxıntıdan sonra ancaq asanlıq və çıxış yolu, yorğunluqdan sonra isə ancaq rahatlıq

vardır. Bu, sadəcə bir anlıq səbirdir. Elə isə səbir et və dözümlü ol ki, minbərlərə yüksələsən və insanları Allaha dəvətini ucadan bəyan edəsən. Allah doğru buyurmuşdur. Sözdə Allahdan daha doğru danışan kim ola bilər?

(وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا)

"Uğrumuzda cihad edənləri mütləq Öz yollarımıza yönəldəcəyik". [Ənkəbut 29 surəsi, ayə 69].

Qatədə (Allah ona rəhmət etsin) nə gözəl demişdir: «Ey Adəm övladı! Əgər sən xeyir işi yalnız həvəslə görmək istəyirsənsə, bil ki, nəfsin usanmağa, süstlüyə və bezginliyə meyillidir. Lakin mömin nəfsinə güc gələndir, mömin özünü qüvvətləndirəndir və mömin (nəfsinə qarşı) sərt olandır»¹. "Sərt olan kəs": xeyir əməlləri qorumaqda, onları davamlı etməyi özünə vacib bilən şəxsdir.

(İfrat xitabət qorxusundan xilas olmağın səbəbləri)

Qorxu – xüsusilə də başlanğıcda – daha öncə qeyd edildiyi kimi, çox təbii və normal bir haldır. Hətta o, müsbət bir haldır; xütbəyə diqqət yetirməyə və ona hazırlaşmağa kömək edir, həmçinin nəfsin özünə həddindən artıq

¹ - "Təfsir əl-Qurtubi": (1/251). Qatədənən, Allah ona rəhmət etsin, rəvayətini isə Əbu əl-Qasim ibn Bəşran əl-Bəğdadi (vəfatı: 430 h.) öz "Əməli" kitabında: (1454) nəql etmişdir.

güvənməsini cilovlayır. Çünki bu cür ifrat özünəgüvən insanlara etinasız yanaşmağa, elmi materialın keyfiyyətinə laqeyd qalmağa, habelə uyğun söz və mənalara seçməməyə gətirib çıxarır.

Lakin qorxunun hər xütbədə və uzun müddət davam etməsi mənfi bir haldır – müasir dövrdə buna sosial fobiya deyilir. Bu haldan qurtulmaq üçün tədbirlər görmək gərəkdir. Onlardan bəziləri bunlardır:

Birincisi: Uca Allaha ixlaslı olmaq, Ona yönəlmək və sənə qəlb rahatlığı bəxş etməsi və qəlbinə səkinə endirməsi üçün Allaha çoxlu dua etmək.

İkincisi: Xütbədən öncə nanə və bu kimi bəzi sakitləşdirici içkilər içmək. Çünki bunun narahatlıq və qorxunu sakitləşdirməkdə təsiri var.

Üçüncüsü: Nəfsi tənqidi dinləməyə və buna sevinməyə hazırlamaq. Çünki bu, tərəqqi və yaradıcılıq üçün bir pillədir və xətdən qorxmağı aradan qaldırır.

Dördüncüsü: Erkən gəlmək. Şübhəsiz ki, vaxta çatmaq üçün tələsərək gələn xütbə verən kəsin əsəbləri gərginləşər, qəlbi narahat olar və onu xütbə əsnasında belə davam edən bir narahatlıq və gərginlik bürüyər.

Beşinci: Başını qaldıraraq insanlara bax və başlanğıcda çətinlik, səhvlər və tərəddüdlə üzləşsən belə, bəzən bədahətən danış. Çünki daim vərəqə bağlı qalmaq və dinləyicilərə cəsarətlə baxmamaq həm dinləyicilərin sənəin sözlərinə qarşı

həvəsini azaldır, həm də sənin minbərdən qorxub-çəkinməyə davam etməyinə səbəb olur.

İllərdir xütbə verən, lakin vərəqdən kənara çıxmayan və dinləyicilərə baxmayan bəzi xətiblər hər xütbə zamanı qorxu və narahatlıq keçirdiklərini etiraf etmişlər. Hətta onlardan biri belə deyir: “Mən hər xütbədə, çəkdiyim qəm-qüssə və qorxudan, sanki ilk dəfədir xütbə verirəm!”

Lakin xütbələrinin başlanğıcında insanların üzünə baxma, çünki gözün çəkdiyinin bir kəsə sataşa və nəticədə çaşqınlığa düşə bilərsən. Həmçinin insanların sənə yönələn baxışları da səni qorxuda bilər. Əksinə, onların konkret şəxslərinə və gözlərinə diqqətini cəmləmədən, başlarına bax.

Altıncı: Minbərə çıxarkən baş verə biləcək mənfi hallar və ya səhvlər haqqında deyil, əksinə, Allahın izni ilə gözlənilən müsbət nəticələr və xütbədən əldə ediləcək böyük faydalar – insanlara fayda vermək, yaxşılığı əmr edib pisləkdən çəkəndirmək şüarını yerinə yetirməkdə Allahın müvəffəq etməsi və Ona dəvət etmək – barədə düşünmək lazımdır.

Yeddincisi: Xütbədən əvvəl düzgün tənəffüs etmək. Bu, burunla dərin nəfəs alıb, havanı qısa bir müddət saxladıqdan sonra yavaş-yavaş xaric etməkdir. Bu tənəffüsün gərginliyi aradan qaldırmaqda böyük təsiri vardır. Tibb mütəxəssisləri qeyd etmişlər ki, adi tənəffüs zamanı beynə yeddi-on litr oksigen ötürüldüyü halda, düzgün tənəffüs zamanı bu rəqəm təxminən

yetmiş beş litrə çatır. Bu da narahatlıq və gərginlik hormonlarının səviyyəsini azaltmağa səbəb olur. Bu üsul təcrübədə yoxlanılmış və onun gərginliyi, qəm və narahatlığı aradan qaldırmaqda böyük təsirə malik olduğu görülmüşdür.

Xütbə əsnasında isə iştirak edənlərin diqqətini cəlb etməyəcək şəkildə dərin nəfəs almağa çalış. Bunun üçün münasib yerdə fasilə verdikdə ağız və ya burunla cəld və dərin nəfəs al, sonra bu nəfəsdən sonra sözünə davam et. Təxminən hər fasilədə belə et.

(Sənə ünvanlanan xətalı tənqidlər üçün ən yaxşı həll yolu)

Ey xətib qardaşım, düşünüb-daşındıqdan və təcrübə sahibləri ilə məsləhətləşdikdən sonra, qəbul etdiyin qərara, bəyəndiyin üsluba və ya tutduğun yola tam əmin olsan, tənqid edənlərə və qınayanlara əhəmiyyət vermə. Çünki insan, nə edirsə etsin, məqamı nə qədər uca olursa olsun, insanların tənqidindən qurtula bilməz.

Onların tənqidlərinə fikir versən: əzmin zəifləyər, qəlbin sıxılar və inkişafa, yaradıcılığa olan həvəsini itirərsən.

Heç bir kitab, məqalə və ya əməl yoxdur ki, onu tənqid edən və qüsurlu tutan olmasın.

Səni tənqid edənlərlə lütf və hörmətlə davranmalı, onlara ən gözəl şəkildə cavab verməli, onlardakı haqqı qəbul etməli və tənqid edən şəxs

sənin nəzərində əhəmiyyətsiz olsa belə, bundan təkəbbürlənməməlisən.

(Xütbədən əvvəl xətibə tövsiyələr)

Ey xətib qardaşım! Xütbədən əvvəl, minbərə çıxıb xütbə vermək üçün Uca Allahdan sonra sənə yardımçı olacaq bir neçə məsələyə əməl etməyin gərəkdir:

Birincisi: Allahın risalətini təbliğ etməyə və insanları Ona dəvət etməyə getdiyini dərk et və bəzən də Uca Allahın bu sözünü oxu:

﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ﴾

"Onlar Allahın risalətlərini təbliğ edir, Ondan qorxur və Allahdan başqa heç kəsdən qorxmurlar" (Əhzəb 33 surəsi, ayə 39) Bəzən isə Uca Allahın bu kəlamı oxu:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

"Allaha tərəf çağıran, saleh əməl edən və: "Mən müsəlmanlardanam!" – deyən kəsdən daha gözəl söz söyləyən kim ola bilər?!". (Fussilət 41 surəsi, ayə 33).

Uca Allah buyurur:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

"De: "Bu, mənim yolumdur. Mən və mənə tabe olanlar, bəsirət (elm və yəqinlik) üzərində, insanları Allaha çağırıraq. Allah pakdır, müqəddəsdir. Mən də müşriklərdən deyiləm". (Yusuf 12 surəsi, ayə 108).

Bu isə səni daha çox ixlasa, əzmkarlığa, peyğəmbərə, sallallahu aleyhi və səlləm, tabe olmağa və xütbə verməyin ən uca məqsədini dərk etməyə sövq edir. Uca Allah da Öz peyğəmbərlərini və elçilərini məhz bu məqsədlə – dini təbliğ etmək və yaymaq üçün göndərmişdir. Bu, dünyadakı ən əzəmətli məqamdır.

İkincisi: Minbərə çıxılmazdan öncə Allaha dua et ki, sənə ixlas, müvəffəqiyyət və haqqa isabət nəsib etsin, dediklərinlə həm sənə, həm də başqalarına fayda versin. Çünki neçə-neçə xətib və danışan var ki, öz dediyindən ibrət almır, ibrət alsa belə, xüsusilə də üstündən uzun zaman keçdikdə, dediyini tez bir zamanda unudur.

Daima Uca Allahdan səni fəsaht və bəyanla nemətləndirməsini istə.

Üçüncüsü: Bir sıra xütbənin, adətən, təqdim edilməsindən xeyli əvvəl hazırlanması. Hətta hazırlanması ilə təqdim edilməsi arasında aylar və ya illər keçə bilər.

Belə ki, ağılna bir mövzu gəldikdə, oxuyarkən dəyərli bir fayda, diqqətini çəkən bir hədis və ya üzərində düşündüyün bir ayə ilə rastlaşdıqda, bunu dərhal, gecikdirmədən qeyd et. Çünki bu zaman duyğular coşqun, fikirlər isə aydın və bir-biri ilə əlaqəli olur. Əgər o an qeyd etməyi təxirə salsan, fikirlər və düşüncələr itib gedər, onları xatırlamaq və yada salmaq çətinləşər. Sonra ağılna gələn fikirləri yaz. Daha sonra, özünü çətinliyə salmadan

(əlavə mükəlləfiyyət olmadan), Quran və Sünnədən, həmçinin oxuduğun kitablarda və ya onlardan nəql edən mənbələrdə rastlaşdığın alimlərin sözlərindən elmi materialları toplamağa başla və ehtiyac olduqda “əl-Məktəbə əş-Şamilə” programında və ya internetdə araşdırma apar.

Quran ayələrinə, peyğəmbər hədislərinə, sələflərin sözlərinə və rəvayətlərinə, tarixə, müasir rəbbani alimlərin sözlərinə, xüsusilə də müasir məsələlər və hadisələrə bağlı olanlara diqqət yetir.

Xütbənin mövzusunə aid tapdıqlarını, tərtib etmədən və dəqiqləşdirmədən kompüterdə bir fayla yerləşdir.

Ağına gələn və ya qarşına çıxan mövzular və faydalarla bağlı həmişə belə et. O an ağına gələnləri qeyd et, bacardığın qədər araşdır və yaz. Sonra onu bir kənara qoyub adi mütaliəyə davam et. Əgər yazdığın və ya bir hissəsini yazdığın xütbələrdən biri ilə əlaqəli bir faydaya, ayəyə və ya hədisə rast gəlsən, onu həmin xütbəyə əlavə et.

Bəzən bir xütbə sənin yanında bir neçə il qalar. Onu dərslərində, mühazirələrində və ya söhbətlərində təqdim etməklə, bu əsnada sənin üçün əvvəllər ağına gəlməyən incəliklər və faydalar üzə çıxar, habelə unutduğun şeyləri xatırlayarsan. Beləliklə, onu cümə xütbəsində təqdim edərkən, imkan daxilində hazır və mükəmməl olar.

Dördüncü: Bunu məscidlərdə və ya xüsusi məclislərində tam və ya hissə-hissə söhbətlər şəklində çatdırmaq. Bundan məqsəd:

A) Məlumatların möhkəmləndirilməsi və yadda saxlanılması.

B) Onu insanlar arasında, xüsusilə də xütbə oxuduğun cümə məscidinə yaxın olmayan və əksər hallarda camaatının sənə xütbəndə iştirak etmədiyi məscidlərdə yaymaq.

C) Mövzunun daha dərinlən araşdırılması. Əksər hallarda sən söhbət edərkən və ya bitirdikdən sonra, haqqında danışılması zəruri olan mühüm məsələlər, yaxud sənə dinləyənlərdən sual və sorğular ortaya çıxar.

Beşinci: Cümə günü xütbədən təxminən iki saat əvvəl onu eynilə xütbədəki kimi söylə.

Altıncısı: Həddindən artıq araşdırma və hazırlığa çalışmamalı, əsas məqsədi əvvəlcə özüne, sonra isə müxtəlif təbəqələrdən olan dinləyicilərə fayda verəcək material toplamaq olmalıdır.

Mən gördüm ki, hər bir şeydə dərinə getmək zərərli və məşəqqətlidir və bu, əksər hallarda sahibini işi yarımçıq qoymağa, bezginliyə və süstlüyə gətirib çıxarır.

(Xütbə zamanı xətibə vəsiyyətlər)

Xütbə əsnasında edilməsi gərəkən bəzi əməllər bunlardır:

Birincisi: Hekayələri, hadisələri və ibrətləri yaşayarkən hisslərini süni şəkildə yaratmağa və ya gizlətməyə çalışma, əksinə, məqama uyğun olaraq onları üz cizgilərin, gözlərinin ifadəsi və səs tonunun dəyişməsi vasitəsilə büruzə ver.

Bil ki, təqdimatın nə qədər təbii olsa və sünilikdən uzaq qalsa, bir o qədər təsirli olar. Odur ki, səs tonuna diqqət yetirərək və ifanı təkmilləşdirərək, öz fitrətinə və xütbədən kənar danışiq üslubuna sadıq qal.

Bir çox xətiblər xütbə üçün öz vərdiş etdikləri üslubdan tamamilə fərqli bir üslub seçir, sanki xətibliyin yeknəsəq və özünəməxsus xüsusi bir tərz olduğu düşünülür, bu da onların dinləyicilərə təsirini və qəlblərinə yol tapmasını itirməsinə səbəb olur.

İkincisi: Xütbəni nə ard-arda söylə, nə də dinləyicinin tam dinləməsinə mane olacaq qədər sürətlə danış. Təmkinlə danış, lazım gəldikdə qısa fasilələr ver. Səs tonunu məqama uyğun tənzimlə, məqam tələb etdikdə səsini ucalt və danışığını sürətləndir.

Üçüncüsü: Xütbənin vaxtını dəqiq hesablamalı, zərurət olmadıqca da onu uzatmamalıdır.

Dördüncü: Xütbə əsnasında namaz qılanlardan bəzi müxalif əməllər gördükdə, bu barədə yumşaqılıqla xəbərdarlıq et. Məsələn: xütbə zamanı kiminsə danışdığını görsən, bu xəta barədə ümumi bir xəbərdarlıq et.

(Xütbədən sonra xətibə vəsiyyətlər)

Xütbədən sonra edilməsi gərəkən bəzi məsələlər aşağıdakılardır:

Birincisi: Xütbəni yerinə yetirməkdə sənə bəxş etdiyi müvəffəqiyyətə görə Uca Allaha həmd etmək.

İkincisi: Söylədiyin xütbələri, müsbət cəhətləri gücləndirib möhkəmləndirmək, mənfi cəhətləri isə aradan qaldıraraq onlardan çəkinmək məqsədilə sonradan dinləmək.

Bütün bunlar:

Birincisi: Xütbənin məqamını uca tutmaq, çünki onun İslamda öz dəyəri və məqamı vardır.

İkincisi: Rəbbinə itaət, Yaradanının çağırışına cavab və səndə olanı dinləmək sevgisi ilə gələn namaz qılanlara hörmətən.

Həmçinin, onu sadıq bir nəsihətçiylə həvalə edə bilərsən ki, o da sənə ondakı müsbət və mənfi cəhətləri bildirsin.

Həmçinin, mümkün olarsa, xüsusilə də xətiblərin az olduğu ölkələrdə səninlə birlikdə namaz qılmayan insanların da faydalanması üçün xütbəni qeydə alıb səsli və yazılı şəkildə yaymaq lazımdır.

Onun üçün sosial şəbəkələrdə səhifə, həmçinin xüsusi bir sayt açılarsa, bu, yaxşıdır.

Həmçinin xütbələri yayın saytlarla əməkdaşlıq edilməsi və xütbənin, xüsusilə də sayının az olması səbəbilə tərcümə edilmiş xütbələrin həmin saytlarda yayılması.

(Xətibə və Allaha dəvət edənə ümumi nəsihətlər)

Ey cümə xətib qardaşım! Bu nəsihətlər sadəcə özümüzə bir xatırlatmadır:

(1) “Sevindir, nifrət etdirmə”.¹

Müvəffəq və nicat tapan xətib odur ki, müjdə verər, nifrət oyatmaz, insanlara nikbinlik və ümid ruhu aşılayar, məyusluğu və tənbəlliyi aradan qaldırar, onları da çalışqanlığa və əmələ sövq edir.

Ey xətib qardaşım! Xütbələrinin mövzuları daim bədbəxtliklər, müsibətlər və hər zaman, hər yerdə baş verə biləcək mənfi halların ətrafında dolaşmasından çəkin. Əksinə, xütbələrinin əksəriyyətini ümidə, eləcə də əxlaq, davranış və şəxsiyyət sahəsindəki parlaq nümunələri qeyd etməyə həsr et ki, insanlar da bu əxlaqı, davranışı və həmin şəxsləri özlərinə örnək və məşəl götürsünlər.

Əgər bir xəta görsən, şəriətə uyğun şəkildə və münasib üslubla bu xətaya diqqət çəkməkdə və insanları ondan çəkindirməkdə heç bir eyb yoxdur.

² (Bütün insanları gözünün önündə tut)

Allah səni qorusun, daima bütün insanları diqqət mərkəzində saxla, çünki sənin xütbələrinə və

¹ - Hədisi Əbu Davud: (531), İbn Məcə: (987), Əhməd: (17906) və başqaları rəvayət etmiş, Albani isə səhih hesab etmişdir.

² - İbn Əl-Qəyyim "Mədaric əs-Salikin beynə mənazili İyyəkə nə'budu va İyyəkə nəstəin": (2/66).

moizələrinə ən çox haqqı çatan və daha layiq olanlar onlardır. Necə ki, peyğəmbər, sallallahu aleyhi və səlləm, Osman bin Əbil-Asa o, öz qövmünə imam təyin olunduqda, Allah ondan razı olsun, belə demişdir:

"وَأَقْتَدِ بِأَضْعَفِهِمْ".

"Onların ən zəifini əsas götür"¹.

Yəni: Zəif olanın halını nəzərə al, onlara çətinlik yaratmayacaq şəkildə namaz qıl. Anlayışı zəif olanları nəzərə almaq isə bədəncə zəif olanları nəzərə almaqdan daha az əhəmiyyətli deyil.

Yox əgər sən onların seçkinlərinə və yaxın adamlarına, səni sevənlərə və tələbələrinə diqqət yetirib, sadə xalqa isə əhəmiyyət verməsən, bu, səni bir sıra təhlükələrə gətirib çıxaracaqdır:

Birincisi: Ləfzlərin seçimində təkəllüfə yol vermək və avam camaatın böyük əksəriyyətini və bənzərlərini deyil, məhz onların səviyyəsinə uyğun olan səci və movzuları süni şəkildə tərtib etmək.

İkincisi: Sadə insanların onlara fayda verən öyüd-nəsihətlərdən və ictimai məsələlərin həllindən məhrum edilməsi. Çünki sən ziyalıları və başqalarını maraqlandıran şeylərlə məşğul olmusan. Belə ki, onlar elmlərin incəlikləri, dərin mənə çıxarmalar, yeni və qeyri-adi məsələlər haqqında danışıqları dinləməyə rəğbət göstərir, bəziləri isə siyasət və reallıqlara həddindən artıq

¹ - "Seydul-Xatir", (səh: 67).

dalmaq barədə söhbətləri dinləmək istəyirlər. Bu isə onlara nə dinlərində, nə də dünyalarında fayda verməyəcək.

Üçüncü: Niyyətin pozulması. Niyyət xalis Allah üçün olmaq əvəzinə, səni sevənləri razı salmağa və onların bəyəndiyi şeylərə yönəlmişdir.

İnsanların xütbələrini bəyəndiyini və onları dinləmək üçün bir-biri ilə yarışdığını gördüyün zaman, şübhəsiz ki, onları nəzərə alacaq və razı salacaq şəkildə xütbə verəcəksən.

O zaman Allah Təala səni bərəkətdən, qəbuldan, xeyir və faydadan - məhrum edər.

Xətibin sadə xalqın mənfəətinə diqqət yetirməsi, onun bir çoxlarının səviyyəsindən yuxarı ola bilən və elm tələbələri və ya məsul şəxslər kimi bəzi mütəxəssislərin faydalana biləcəyi mühüm məsələlərə toxunmaması anlamına gəlmir. Lakin bu, ehtiyaca görə olmalıdır.

¹ (Özünə heyran olmaqdan yaxud insanların səni tərifləməsindən çəkin)

Cümə xətibə minbərə çıxdığı zaman insan kütləsinin onun yanında hazır olduğunu, onu qəsd edib ona tərəf yönəldiyini və aralarında alim, həkim, böyük, qazi, zəngin və məsul şəxslərin olduğunu gördükdə, xüsusilə də onların çoxunun məhz onun üçün gəldiyini bildikdə, qəlbinə

¹ - Hədisi Müslim: (2642) rəvayət etmişdir.

özündənrazılıq hissi daxil ola bilər. Buna görə də bəsirətli xətibin özündənrazılıqdan və qürurdan Allaha sığınması, hər cümə özündənrazılıqdan və özünü bəyənməkdən xilas olmaq üçün nəfsi ilə mübarizə aparması və bu fəziləti, insanları ona tərəf yönəldən - Uca Allaha aid etməsi lazımdır.

Bəzi sələflər demişdir: "İnsanlara nəsihət verərkən, öz qəlbinə və nəfsinə nəsihətçi ol və qoy onların sənəin ətrafına toplaşması səni aldatmasın. Çünki onlar sənəin zahirini, Allah isə batinini müşahidə edir"¹.

Elə isə, İzzət və Cəlal sahibi olan Allaha qarşı ixlashlı ol, imanını gücləndir və insanların səni tərifləməsinə qürrələnməkdən çəkin. Çünki insanların çoxu tərif etdikdə həddi aşarlar, sən isə özünü daha yaxşı bilirsən!

İbn əl-Covzi - rahiməhullah - demişdir: "Ən böyük imtahan avamların mədhidir. O, necə də çoxlarını aldatmışdır!"².

İnsanların səni və ya xütbələrini tərifləməsinə sevinməyin eyib deyil. Çünki Allah rəsulundan, sallallahu aleyhi və səlləm, soruşuldu: "Xeyir əməl edən və insanlar tərəfindən buna görə təriflənən adam haqqında nə deyirsiniz?" O dedi:

«تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ» .

¹ - İbn Rəcəbin "Cami əl-Ulum və-l-Hikəm" əsəri: (1/84).

² - Hədisi Müslim: (869) rəvayət etmişdir.

«Bu, möminin tez verilən müjdəsidir» (11).¹

Mömin əməl etdikdə... «Kim əməlini sırf Allah üçün edər, sonra Allah möminlərin qəlbinə onun haqqında gözəl bir tərif salar, o da Allahın lütfünə və rəhmətinə sevinərək şad olarsa, bu ona zərər verməz».

Eyib və günah yalnız bundadır ki, onların tərifinə görə qəlbinə özündənrazılıq daxil olsun, öz səyinə və əməlinə sevinib fəziləti özünə aid edəsən və sevincin xeyri sənə nəsib edən, onu sənə sevdiren və asanlaşdıran Allahın fəzlinə, rəhmətinə və kərəminə görə olmasın.

Özündənrazılıq xəstəliyinə tutulmağının əlaməti: tənqiddən üz çevirmək və nəsihət verənin nəsihətini xoşlamamaqdır.

(4) (Onlara dinlərində və dünyalarında fayda verən şeylərdən danış).²

Səni dinləməyə gələnlərə dinlərinə və dünyalarına fayda verəcək şeyləri eşitdir və hazırlıq əsnasında özündən soruş: "İnsanlar məsciddən çıxdıqda, onların dininə və əxlaqına nə fayda verəcəyəm?"

Faydalanmadıqları bir şeyi onlara xatırlatma.

Məsələn: "siyasətin incəlikləri haqqında danışsam və ya müsəlmanların müsibətləri barədə söhbəti uzatsam, bunun onlara nə faydası olacaq?".

¹ - İbn Aşurun, "İnşa və xətabətin əsasları" əsəri, (səh: 126).

² - Hədisi Buxari: (3568) və Müslim: (2493) rəvayət etmişdir.

"Həssaslığına və onu açıq şəkildə bildirməkdən çəkindiyyə görə qeyri-müəyyən olan bir mövzunu, yalnız xasların xasının başa düşəcəyi işarələr və üstüörtülü sözlərlə təqdim etməyimin onlara nə faydası olacaq?".

"Rəhbərə camaatın qarşısında, istər açıq-aşkar, istərsə də üstüörtülü şəkildə nəsihət etməkdən nə fayda əldə edəcəklər?". Saleh sələflər rəhbərə açıq şəkildə nəsihət etməyi qadağan etmişlər. Çünki bu, əksər hallarda fitnələri qızıdırır və nəsihət verən şəxsə zərər yetirir.

¹ (Xütbə əsnasında sakitliyə riayət etmək)

Xətib xütbə əsnasında sakit olmalı, coşquya qapılıb mövzudan kənara çıxmamalı və ya sonradan peşman olacağı bir söz danışmamalıdır. Çünki xətib həddən artıq coşduqda, adətən, diqqətini və danışığına nəzarəti itirir, səsi də bir çox dinləyicini narahat edəcək dərəcədə yüksələ bilər.

² (Xütbəni uzatmaqdan çəkinmək)

Peyğəmbər, sallallahu aleyhi və səlləm, xütbəni qısa edərdi. Onun səhabələri - Allah onlardan razı olsun - və onlardan sonra gələn ümmətin sələfləri - Allah onlara rəhmət etsin - də həmçinin belə ediblər.

¹ - "Zadul-Məad fi Hədyi Xeyril-İbad": (1/409-410).

² - Əvvəlki mənbə: (1/386).

Əbu Vail, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: Ammar, Allah ondan razı olsun, bizə qısa və təsirli bir xütbə verdi. O minbərdən enəndə biz dedik: "Ey Əbu Yəqzan! Sən çox təsirli və qısa danışdın. Kaş ki, bir az uzadaydın!". O isə belə dedi: mən rəsulullahın, sallallahu aleyhi və səlləm, belə dediyini eşitdim:

«إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقَصَرَ خُطْبَتِهِ، مِثْنَةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ، وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا».

«İmamın namazı uzun, xütbəni qısa etməsi onun dini anlamasının əlamətidir. Namazı uzadın, xütbəni qısaltdın. Həqiqətən, bəlağətli danışıda sehr vardır».

Əbu Vailin: "Tənəffəstə" - "Bir az uzadaydın" sözü, yəni: "Xütbəni uzun edəydin" - deməkdir.

Onun "məinnə" sözü, yəni: "əlamət" deməkdir. "Onun fiqhindən": yəni: bir şəxsin fiqhinə dəlalət edən şeylərdən. Bir şeyə dəlalət edən hər bir şey, onun əlamətidir.

Xütbənin qısa olmasında üç nəfis fayda vardır:

Birincisi: Sünnəyə tabe olmaq.

İkincisi: Xütbənin asanlıqla hazırlanması və onu hazırlayarkən, təqdim edərkən, eləcə də bitirdikdən sonra mənəvi rahatlığın əldə edilməsidir.

Bir çox xətiblər cümə günü sübhədən, hətta daha əvvəldən xütbənin qayğını çəkər və fikirləri ona hazırlaşmaqla məşğul olardı. Lakin xütbəni qısaltdı

on dəqiqədən uzun etmədikdə, bütün bu qayğı və ya onun böyük bir hissəsi aradan qalxdı.

Üçüncüsü: Dinləyiciləri yormamaq. Çünki demək olar ki, bütün insanlar xütbəsini qısa edənə rəğbət bəsləyir, uzadandan isə bezirlər.

Xətib və dinləyicilər üçün müvafiq vaxt təxminən on dəqiqə ilə on beş dəqiqə arasındadır. Çünki demək olar ki, bütün insanlar üçün xütbənin qısa olması uzun olmasından daha məqbul və daha yüngüldür.

(Qərib kəlamlardan uzaq durmaq)

Qəliz sözlərdən çəkinmək: Çünki insanların belə sözlərə ehtiyacı yoxdur və onlara heç bir fayda verməz. Bəzən isə nəfsin bu sözləri işlətməkdə və çoxaltmaqda öz məqsədləri olur.

Möhtərəm ədiblər və nətiqlər qəliz kəlamdan çəkindirilmişlər.

(Qafiyəli sözləri süni şəkildə zorla düzəltməkdən uzaq dur).

Qafiyəlilik (əs-Səc'): Nəsrdə (nəsr — ədəbiyyatda qafiyə və vəznə bağlı olmayan sərbəst danışq və yazı üslubudur) cümlə sonluqlarının eyni vəzndə uyğunlaşmasıdır. Hikmətli Şəriət sahibi süni qafiyəliliyi qadağan etmiş, ədəbiyyatçılar və bəlağət alimləri də bunu bəyənməmişlər. Çünki qafiyəlilik, dinləyicilərin zəhnini mənaları tam anlamaqdan pərdələyən süni sözlərdən xali deyil. Əgər qafiyəlilik məqbul sayılırsa, bu, yalnız təbii olaraq və heç bir süni cəhd

olmadan ortaya çıxan qafiyəlilikdir. Yəni: danışanın axtardığı deyil, əksinə, danışanı axtaran qafiyəlilikdir.

Süni qafiyəçilikdən çəkin. Çünki onu süni şəkildə qurmaq səni onu yaratmaq zəhmətinə, dinləyənləri isə onu anlamaq zəhmətinə salar. Amma əgər o, təbii olaraq ağına gələrsə, sözləri dilinə yüngül və dinləyən üçün anlaşıqlı olarsa, bunda heç bir qəbahət yoxdur.

(Zahiri görünüşün düzgünlüyünə qayğı göstərilməsi)

Xütbə verən kəsin zahiri görkəminin islahına göstərdiyi qayğı daxilin islahına göstərdiyi qayğıdan əskik deyil, zahirin islahı və ya fəsadı isə daxilin islahı və ya fəsadının nəticəsidir. Xütbə verən kəsin görkəminin islahı isə aşağıdakılarla olur:

Birincisi: Mübaliğə və israfa yol vermədən geyiminin gözəl və təmiz olması.

İkincisi: Bədəninin təmizliyi, gözəl ətirli olması, bığını qırılması və ya qısaltması və saqqalını uzatması.

Üçüncüsü: Məsciddən kənarda insanlara salam verərkən, xütbəyə başlayarkən və onu bitirdikdən sonra üzünün güləruz və təbəssümlü olmasıdır. Həqiqətən də, səmimi təbəssüm, güləruzlülük və xoş sima insanlarda xətibə, onun xütbələrinə və nəsihətlərinə qarşı sevgi yaradır. Bu, Allah üçün

ixlasla edildikdə, bir ibadətdir. Məhz bu xüsusiyyət ağılları və qəlbləri fəth edir. Güləruz insanın əməlləri təqdirəlayiq, xətalاری isə məqbul sayılır. Qaşqabaqlı və tutqun üzlü insana gəlincə, o, çəkinilən kimsələrdəndir və onunla qarşılaşdıqda qəlbə kədər və sıxıntı çökər.

Ey xətib qardaşım, sən güləruz ol, onda qəlbinin rahatlıq tapdığını, insanların sənə rəğbət bəslədiyini, onların yanında adının xoş xatırlandığını, tövsiyələrini və nəsihətlərini qəbul etdiklərini, səhvlərinə və xətalalarına isə üzr axtardıqlarını görəcəksən.

Dördüncüsü: Yeriyərkən, minbəərə çıxarkən və minbər üzərində oturarkən təvazökar və ədəbli olması, həmçinin oturduğu və xütbə verdiyi zaman insanları gözəl qarşılaması.

Müşahidə olunan hallardandır ki, bəzi xətiblər xütbədən əvvəl oturduqda insanlara laqeyd olduqlarını göstərən bir şəkildə oturur və onların üzlərinə nəzər salmaqla məşğul olurlar. Xütbəyə başladıqda isə insanlara laqeyd və etinasız olduqlarını hiss etdirən nəzərlərlə baxır, sanki onlara cəsur və cürətli olduqlarını göstərməyə çalışır, onlara sərt və uca səs tonu ilə xitab edərək birbaşa əmr və qadağalarını yönəldirlər. Bu üslubu nəfslər qəbul etmir, əksinə, ondan uzaqlaşır.

Beşinci. Ehtiyac olmadan saqqalına toxunub-sığallamamaq, xüsusilə də minbərdə oturduğu əsnada ətrafa çox boylanmamaq. Çünki bu, xətibin

heybətini azaldır və ya qarşısındakılara əhəmiyyət vermədiyi təəssüratını yaradır.

Altıncısı: Misvakdan mülayimlik və ədəblə istifadə etmək. Bəzi xətiblər - Allah onları doğru yola yönəltsin - məscidə daxil olarkən diqqətçəkən bir şəkildə misvakdan istifadə edirlər. Bəziləri isə xütbəyə başlamazdan bir az əvvələ qədər misvakdan istifadə etməyə davam edir, nəticədə misvakın qalıqları ağzında qalır və o, xütbə verərkən bu qalıqları çıxarır. Bu, çirkin bir hərəkətdir və onun insanlara və xütbənin uca məqamına qarşı laqeyd olduğu təəssüratını yarada bilər.

Yeddinci: Paltarı topuqdan aşağı sallamamaqla və saqqalı uzatmaqla Sünnəyə tabe olmaq. Çünki xətib nümunədir. Əməli sözünə zidd olan kimsəni insanlar özlərinə necə nümunə götürə bilər və sözü özünə təsir etməyən bir kəsin danışığından insanlar necə təsirlənə bilər?

Səkkizinci: Danışığ vaxtı bədənin sükunəti. Çünki bu, nəfsin sükunətinin dəlilidir.

(Xütbənin hazırlanma vaxtındakı fərqlilik)

Xütbəyə hazırlıq vaxtı: Bu, xütbə verən kəsin savadına, elminə və təqdim edəcəyi materiala görə dəyişir. Belə ki, material iki növdən ibarət olur:

Birincisi: Xütbənin, fiqhi və ya əqidəvi məsələlər və onların əsaslandırılması kimi elmi olmasıdır. Belə mövzulara öz məqamına layiq vaxt ayrılmalı,

onlara etinasız yanaşmaq və xütbədən bir neçə saat əvvəl hazırlamaq olmaz.

İkinci: Öyüd-nəsihət, ictimai və bu kimi mövzularda olduqda, hazırlanma vaxtı adətən qısa olur.

Kifayət qədər təcrübə və elmə malik olmayan, xitabətə yeni başlayan kəsə nəsihətim budur ki, başlanğıcda özündən əvvəlkilərin xütbələrindən faydalansın. Faydalandığı şəxsin xütbələri isə üç xüsusiyyətə malik olmalıdır:

Birinci: Söylənməsi ona çətin olmasın deyə qısa olmalıdır.

İkincisi: Qrammatik və elmi baxımından qüsursuz olmalıdır.

Üçüncüsü: İfadə və məzmun baxımından sünilikdən və süni işləmələrdən (özünü artıq yükləməkdən və ritorik qeyri-təbiilikədən) uzaq olmalıdır.

Zamanla münasib bildiyi şeylərə düzəliş və ya əlavələr etməsinin, sonra isə özündən əvvəlkilərdən faydalanaraq xütbəni özü yazmağa çalışmasının bir zərəri yoxdur.

(Dinləyicilərə birbaşa əmrlərdən çəkinmək)

Allah səni qorusun və müvəffəq etsin! Danışanın özünü əhatə etməyən, yalnız dinləyənlərə yönəlmiş “edin” və ya “etməyin” kimi əmr ifadələrindən çəkin. Bunun əvəzinə “gəlin edək”, “gəlin tərək edək” və bu kimi ifadələrdən istifadə et. Çünki bu ifadə

tərzi dinləyənlərə sənin təvazökarlığını, özün üçün sevdiyin xeyri onlar üçün də istədiyini və nə dində, nə də əxlaqda onlardan üstün olmadığını hiss etdirir.

Müvəffəq xətib, sözünü başqalarına yönəltməzdən əvvəl özünə yönəldər və nəsihəti başqalarından öncə özünə edər. Beləliklə, onun xütbələrindəki sözləri insanlardan əvvəl ilk növbədə özünə ünvanlanmış olur. O, belə etdikdə Allah onu ucaldar, dedikləri ilə ona fayda verir, hidayətini, qəbul olunmasını və doğruluğunu artır.

¹ (Xitabətdə təqlid nə vaxt yaxşı və pis hesab edilir?)

Üslubunda və ya məzmununda müəyyən bir xətibə təqlid etmə, çünki ona uyğun olan sənə uyğun olmaya bilər. Təqlid sənin yaradıcılığını və istedadlarını puç edər. Odur ki, Rəbbinin sənə bəxş etdiyi qabiliyyət, istedad və elmə görə xütbə ver.

Bu işə yeni başlayan kimsənin başqasından üslub və məzmun baxımından faydalanmasında bir qəbahət yoxdur. Lakin o, başqasının eynisi olmamalı, əksinə, bundan özünü təkmilləşdirmək üçün bir vasitə kimi istifadə etməlidir.

¹ - Muhəmməd əl-Xıdır Hüseynin "Ərəblərdə xətabət" kitabı (səh: 189).

(Xütbənə az adam gəlməsinə görə kədərlənmə, çox gəlməsinə görə də sevinmə.)

Bil ki, – Allah sənə fayda versin – nəfs dinləyənlərin və iştirak edənlərin, xüsusilə də qohumlarının və dostlarının çox olmasını arzulayır. Bəlkə də sən onların iştirakı ilə maraqlanmısan və ya onlardan birinin gəlməməsinə görə – qəlbində də olsa – onu qınamısan. Elə isə, bu xəstəlikdən xilas olmaq üçün nəfslə mübarizə apar. Onun iştirak etməməsi sənin zəif olduğun demək deyil. Çünki o, ya başqa bir xətibin yanında rahatlıq və fayda tapır, ya (həmin yer) evinə yaxındır, ya da bunun başqa səbəbləri vardır.

Səmimi xətib isə insanların başqasının xütbəsinə qatıldığını eşitdikdə sevinər, onun müvəffəqiyyəti və faydalı olması üçün Allaha dua edər və onun haqqında xeyir bildikdə onu tərifləyər.

Əgər dinləyicilərinin azaldığını və insanların səndən uzaqlaşdığını görsən, nəfsini hesaba çək. Çünki xələl sənin özündə ola bilər: ya üslubunun zəifliyindən ya təqdim etdiyin mövzunun zəifliyindən ya xütbəni uzatmağından ya ixlasının zəifliyindən ya da başqa səbəblərdən.

Sadiq və nəsihətçi qardaşlarınla məşvərət et. Onlardan yanında olmağı, yaxud xütbəni dinləməyi və səmimiyyətlə öz mülahizələrini və rəylərini

bildirmələrini xahiş et. Belə etsən, Uca Allahın izni ilə faydalı nəticələr əldə edəcəksən.

(Yaxşı hazırlığın əhəmiyyəti)

Əgər xütbəni bədahətən (hazırlıqsız) verənlərdənsənsə, ona yaxşı hazırlaşmalı və bu işdə əsla səhlənkarlıq etməməlisən, hətta mövzu sənə sadə və asan görünə və daha öncə ona toxunmuş olsan belə.

Xütbəyə yaxşı hazırlaşmaq xətiblər üçün ən ləzzətli işlərdən biridir. Hətta onlar hazırladıqları və üzərində zəhmət çəkdikləri mövzunu təqdim etmək üçün cümə gününü səbirsizliklə gözləyirlər.

Daimi olaraq xütbəyə hazırlaşmayıb, başqalarının xütbələri ilə kifayətlənməyin isə bir çox mənfi cəhətləri vardır:

Birincisi: Bu, azmin zəifləməsinə, iradənin süstləşməsinə və nəfsin alçalmasına səbəb olur, çünki insan sadəcə başqalarını təqlid etməklə kifayətlənir.

İkincisi: Bu, səndəki həvəsi, fəallığı və ləzzəti aradan qaldırır, nəticədə o, sənin üçün qurtulmaq istədiyin bir narahatlığa çevrilər. Bu da sənin üslubuna və insanların səni qəbul etməsinə təsir göstərir.

Üçüncüsü: İnsanların çoxu hiss edir ki, xətib xütbəni özü hazırlamayıb, başqasından götürüb. Çünki xütbənin üslubu və məzmunu onun öz

üslubundan və səviyyəsindən fərqlənir, buna görə də xütbə onların yanında qəbul olunmur.

Dördüncü: Ondan fayda görməyəcəksən, görsən belə, bu, çox cüzi bir fayda olacaq. Çünki sahibinin araşdırıb hazırlamaq üçün zəhmət çəkmədiyi əməl tez bir zamanda unudular və yox olub gedər.

Uca Allah istəmədikcə, sən nə irəli gedə bilərsən, nə arzun artar, nə əzmin uclar, nə də elmin bir fayda verər.

Bu səbəbdən, yaxşı şəkildə hazırladığın xütbəyə baxsan, görərsən ki, onu unutmamısan. Hətta illər sonra ona qayıtsan belə, içində nə olduğunu bilirsən — sanki onu yaxın bir vaxtda təqdim etmiş kimisən.

Başqalarından nəql etdiyin xütbələri isə tez bir zamanda unudarsan. Bunu yoxla. Üzərindən dörd və ya beş il keçmiş xütbələrə qayıt, onları unutduğunu və ya onlarda deyilənlərin yalnız cüzi bir hissəsini güclə xatırladığını görəcəksən.

Həmçinin faydalı bir kitab ortaya çıxarmaq üçün onun mövzularını toplamaq istəyərkən də ondan faydalana bilməyəcəksən.

Elə isə xütbəni sanki bir kitab kimi nəşr etdirəcəkmişcəsinə hazırlamağa səy göstər, hədisləri təxric edib bəzi mühəddislərin rəylərinə istinadla onların səhihlik dərəcəsini bəyan et, müraciət etdiyin mənbələri və istinadları qeyd et, habelə mətnə qrammatik, orfoqrafik və leksik cəhətdən diqqət yetir.

(Durğu işarələrinə riayət edilməsi)

Əgər xütbəni oxuyaraq danışırınsansa, dayanma işarələrinə və durğu işarələrinə — vergül və s. kimi — diqqət yetir. Nəfəsini nəzərə alaraq özün üçün xüsusi dayanma işarələri də qoy ki, uyğun olmayan yerlərdə tez-tez dayanıb çətin vəziyyətə düşməyəsən.

(Mövzuların və üslubların çeşidli olmasının əhəmiyyəti)

Mövzuları çeşidləndirməli, xütbələri qəlblərin halları, ümmətin ümumi məsələləri və bu kimi tək bir üslubla məhdudlaşdırmamalı, insanların din və dünya işlərindəki ehtiyaclarını nəzərə almalıdır.

Əksinə, daha çox çeşidləndir ki, insanlarda xütbələrinə qarşı şövq oyadasan.

Əgər onu bir-birinə bağlı zəncir şəklinə salsan, ehtiyac yarandıqda kəsilməsinə heç bir maneə yoxdur.

Bil ki, Kitabdan, səhih Sünnədən və möhtərəm səhabələrin, Allah onlardan razı olsun, sözlərindən götürülmüş hekayələr dinləyənlərə ən böyük təsir göstərir və özündə ən böyük dərsləri, ibrətləri, möizələri və inciləri ehtiva edir. Buna görə də onları maraqlı bir üslubda təqdim etməyə səy göstər və onlardan faydalar və ibrətlər istinbat et.

Xütbəni hadisələr, qissələr, həyati misallar və bu kimi şeylərin zikrindən məhrum etmə ki, xütbələrin sıxıcı və ağır olmasın.

Hekayə və hadisələri ən gözəl üslubda təqdim etməyə, onları bütün qəlbinlə yaşamağa, bunun da üz ifadəndə (cizgilərində) və səs tonunda əks olunmasına xüsusi səy göstər.

İnsanların həyatını və qayğılarını bölüşməyə çalış ki, sən bir aləmdə, onlar isə başqa bir aləmdə olmayasan.

Natiqlik və təsiretmə məharətlərinə və incəliklərinə yiyələnməyin əhəmiyyəti.

Natiqlik məharətinə və sənətinə yiyələnməyə ən layiq olan şəxs xətibdir. Çünki xətib, dediklərini qəbul etmələri üçün insanları inandırmalı və onların diqqətini cəlb etməlidir.

Güclü üslub və gözəl təqdimat sahibi olan xətibdən insanlar - adətən - bu xüsusiyyətlərə malik olmayandan daha çox faydalanır, hətta o, daha elmlə və daha yüksək məqam sahibi olsa belə.

Xətib üçün natiqlik sənəti dərslərini dinləmək — iştirak etməsi daha üstün olsa da — faydalıdır. Bununla yanaşı, bu sahəyə dair kitabları oxuması da vacibdir.

Kim Allaha sadıq olub, özünü və vaxtını Ona həsr edərsə, Allah da ona Öz lütfündən və kərəmindən ağılına-xəyalına belə gətirmədiyi şeyləri bəxş edir. Kim Allaha sevdidiyi şeyləri verərsə, Allah da ona sevdidiyindən daha artığını verir. Kim özünü Allaha həsr edərsə, Allah da yaratdıqlarını ona ram edir,

xoşbəxtlik, ıcalıq və qüdrət səbəblərini də ona tabe edər.

Səninlə Uca Rəbbin bəxşışləri arasında yalnız səmimi bir əzm, Allah yolunda güclü iradə, sevdiiyin və nəfsinin arzuladığı şeyləri Allahın sevdiiyi və razı qaldığı şeylər üçün tərək etmək, Onun dininin və şəriətinin ucalması üçün yorulmadan səy göstərmək vardır, bu, dünya əhli, nəfs istəklərinə uyanlar və vəzifə sahibləri yanında məqamının enməsinə səbəb olsa belə.

(Təzələnme (yenilənmə) prinsipi)

Həqiqətən, Uca Allah insanı yeniliyi və daha yaxşıya doğru dəyişikliyi sevən yaratmışdır. Belə ki, insanlar bir halda qərar tutmurlar və həyatda yeni bir şey ortaya çıxan kimi, imkanları daxilində onu əldə etməyə tələsirlər.

Bu günkü insan on il əvvəlki insan deyil. Əksinə, o, bu gün həyat tərziyi, məişətini, miniyini və evini yaxşılığa doğru yeniləmiş və dəyişmişdir.

Cümə xətibii, üslubunu yeniləməyə və təkmilləşdirməyə, nitq və təsir etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə ən haqlı olan kəsidir. Çünki o, xətibliyə başladığı gündən bəri vərdiş etdiyi eyni üslubda davam edərsə, şübhəsiz ki, daha yaxşıya doğru dəyişməyəcək, əksinə, geriləyəcəkdir. Çünki insanın təbiəti belədir ki, yaş irəlilədikcə və qocaldıqca onun himməti və fəallığı zəifləyər, ruhu solar və təsiri azalar. Buna görə də o, özünə,

hisslərinə və himmətinə üz verən zəiflik hallarının öhdəsindən gəlmək üçün onu fəallaşdıracaq, himmətinə və ruhunu qüvvətləndirəcək, bacarıq və üslublarını inkişaf etdirəcək vasitələrə möhtacdır.

Xətiblərin əksəriyyətinin xətibliyə başladığı vaxtdan bəri aydın bir dəyişikliyə uğramaması, onların elə ilk başdan kamilliyə çatdığı anlamına gəlirmi?

Xeyr.

Elə isə, o, öz məişət və dünyəvi işlərini yaxşılaşdırmaq üçün səylə çalışdığı halda, nə üçün vərdiş etdiyi metoddan əl çəkmir, öz üslubunu və təqdimatını təkmilləşdirmir, inkişaf, yenilik və yaradıcılıq istiqamətində düzgün addımlar atmır?

Necə də buna can atmasın ki, xütbə məqamı onun həyatında yerinə yetirdiyi ən şərəfli və ən əzəmətli işlərdəndir?

(Təsir vasitələrindən ikisinə qayğı göstərmək: səs və nəzər)

Uğurlu xətib bu iki alətdən istifadə etməyə çox möhtacdır:

1- Səs. Bu, ən güclü təsir vasitəsidir və aşağıdakılara riayət etməklə onun təsiri kamilləşir:

A- Səsin səviyyəsi nə dinləyicilərdə yorğunluq və bezginlik yaradacaq qədər aşağı və ya yavaş, nə də onları narahat edəcək, diqqətlərini cəmləmələrinə və qavramalarına mane olacaq dərəcədə yüksək və

ya sürətli olmalı, əksinə, ucalıq, alçaqlıq, sürət və yavaşlıq baxımından orta həddə olmalıdır.

B- Səs tonu vahid bir tonda olmamalıdır. Belə ki, bəzi xətiblərin səsi bütün xütbə boyu eyni olur, əgər səs zəif olarsa, dinləyiciləri bezdirər, güclü və uca olarsa, onları narahat edər.

Danışığın monoton olması dinləyicilərin xətibin sözləri ilə qarşılıqlı əlaqəsini itirməsinə səbəb olur. Çünki onlar mühüm məqamları digərlərindən fərqləndirə bilmirlər. Şübhəsiz ki, mühüm və təsirli danışq səsin, nitq sürətlənərkən nəzərəcarpacaq dərəcədə ucaldılmasını, yavaşlayarkən isə alçaldılmasını tələb edir.

C: Cümlələrin səsini məqamına görə formalaşdırmaq. Əgər sualdırsa, sual verən tərzdə, təəccübdürsə, təəccüblənən tərzdə səsləndirmək və bu kimi.

D- Ağzını adi danışığından daha çox aç, çünki bu, hərflərin məxrəclərinin aydın olmasına, onların bir-birinə qarışmamasına və səsi idarə etmək qabiliyyətinə kömək edir. Lakin mübaliğəyə yol vermək olmaz, çünki ağzı həddindən artıq açmaq ifrat coşqunluğa və xətib üçün nalayiq bir görünüşə səbəb olur.

H- Xütbəni öz adi səsinlə ver, xütbəyə məxsus xüsusi bir səs tonu və ifa tərzini müəyyən etmə. Çünki bu, sənənin insanlarla arasında bir boşluq yaradar və dinləyicilərə təsir etmək üçün ən güclü vasitələrini itirməyinə səbəb olar.

Dayanmağın yaxşı olduğu hallarda, xətib mühüm bir fikri dinləyicilərin zehmində möhkəmləndirmək istədikdə, onlara tərəf yönəlib, bir anlıq heç nə demədən birbaşa gözlərinə baxaraq azacıq fasilə verməlidir.

Bu qəfil sükutun onlara böyük təsiri olur. Belə ki, onların diqqətini cəlb edir və hər birini bu sükutdan sonra deyiləcək sözlərə qarşı daha diqqətli və səfərbər edir.

Lakin dayanma, uzun fasilə və əlavə mükəlləfiyyət olmadan olmalıdır.

Buna misal olaraq: Əli, Allah ondan razı olsun, peyğəmbərə, sallallahu aleyhi və səlləm, bir qızıl parçası göndərdi, o da onu bəzi səhabələri arasında böldü.

Bir kişi irəli gəlib dedi: "Allahdan qorx, ya rəsulu-Llah!" (...)

Sadiq və Əminə, sallallahu aleyhi və səlləm, qarşı bu nə cürətdir!

Buna görə də Allahın elçisi, sallallahu aleyhi və səlləm, bu cürətə təəccüblənərək buyurmuşdur: "(...) Mən Allaha asi olsam, kim Ona itaət edər? Allah yer əhli barəsində mənə etibar edir, siz isə mənə etibar etmirsiniz?"

İki mötərizə arasında qısa bir fasilə edilməsinə işarə edir. Çünki məqam dinləyənlərin diqqətini cəlb etmək və daha sonra deyiləcəklərə qarşı onlarda şövq oyatmaq üçün bunu tələb edir.

Birinci cümlə: (Doğrucul və etibarlı olan peyğəmbərə, sallallahu aleyhi və səlləm, qarşı bu nə cürətdir!!) – təəccüb üslubunda idi və məqam da onun təəccüblənən bir şəxs kimi ifadə edilməsini tələb edirdi.

İkinci cümlə isə: "Mən Allaha asi olsam, kim Ona itaət edər? Allah məni yer əhli üçün etibarlı bildiyi halda, siz mənə etibar etmirsinizmi?". Bu cümlə inkar sualı üslubunda idi, çünki məqam onun bu ifadəni inkar edən bir sual formasında qurmasını tələb edirdi.

2- Nəzər: Bu isə baxışlarını bütün dinləyicilər arasında bölüşdürməklə, həmçinin danışdığı mövzu ilə gözlərin vasitəsilə qarşılıqlı əlaqə yaratmaqla olur. Bu da aşağıdakı şəkildə həyata keçirilir:

A- Sürətlə və tez-tez çevrilərək ifrata varmadan, sağa və sola az miqdarda çevrilmək. Xüsusilə xütbə verən kəs üçün bəyənilmir. Çünki bu, xütbə verən kəsin hisslərinin üstün gəlməsinə və ona hakim kəsilməsinə dəlalət edir, bu isə diqqətin yayınmasına səbəb olur.

B - Gözün açılması və ya ona yüngülcə basılması kimi göz hərəkətləri ətrafdakılar üzərində ən böyük təsirə malikdir və insanlar bundan dilin ifadə edə bilmədiyini mənaları dərk edirlər.

Səs və nəzər xətibin dinləyicilərə təsirinin iki əsas sütunudur. Bunlar olmadan o, istədiyini onlara çatdırmaq, onları inandırmaq, diqqətlərini cəlb

etmək, onlarda şövq və fəallıq yaratmaq qabiliyyətini itirir.

Hər bir xətib bunlardan sərbəst və təbii şəkildə istifadə edə bilər, lakin mübaligəyə yol vermədən. Çünki bu işdə mübaligə yüngüllük və düşüncəsizlik əlamətidir. Eynilə, həddindən artıq vüqarlı və sakit davranmaq da cansıxıcılıq və bezginliyə səbəb olur. İşlərin ən xeyirlisi isə orta hədd olanıdır.

Elə vasitələr də vardır ki, cümə xətibinə yaraşmır və onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

1- Əlləri tərpətmək.

2- Bişti və ya əmmaməni tərpətmək, mikrofonla oynamaq, irəli-geri getmək və bu kimi digər hərəkətlər.

(Səhih Sünnədə sabit olmayan müəyyən bir siğəyə (formaya) iltizam etmə).

Səhih sünnə ilə sabit olanlar istisna olmaqla, sünnə olduğunu zənn edilməsin deyər, müəyyən bir (nitq) formaya riayət etmək düzgün deyil. Məsələn: Birinci xütbənin sonunda: “Barəka-Llahu li və ləkum fil-Quranil-Azim” (Allah mənə və sizə uca Quranda bərəkət versin) - demək kimi.

Tez-tez bəzi xətiblər xütbənin sonunda etdikləri duadan demək olar ki, heç kənara çıxmırlar, bəziləri isə bu təkrarlanan duanı uzadırlar. Hətta o dərəcədə ki, xətib duaya başlayanda insanların çoxu sıxıntı və bezginlik hiss edir. Çünki onlar bu duanın əzbərçi bir üslubda və duada tələb olunan

səmimiyyətdən uzaq şəkildə tez-tez təkrarlanmasından bezmiş olurlar.

(Hərflərin məxrəclərinə riayət etmək və onların bir-birinə qarışmasına yol verməmək).

Hərfləri məxrəclərindən düzgün və aydın tələffüz etməyə səy göstər. Çünki bunun fəsaḥətə, bəyana və kəlamın qüvvəsinə böyük təsiri vardır.

Xətibin qınanılan əməllərindən biri də, birinci hərf və ya kəlmə hələ öz yerini tutmamış onu digərinə birləşdirəcək qədər tələsik danışmasıdır. Gözəl ədəb isə hərfləri aydın tələffüz etmək və kəlmələri bir-birindən ayırmaqdır.

Eləcə də məxluqatın ən fəsaḥətlisinin, Allahın ona salavat və salamı olsun, kəlamı belə idi.

Möminlərin anası Aişə, Allah ondan razı olsun, belə demişdir: “Həqiqətən, Allah rəsulu, Allahın salavatı və salamı onun üzərinə olsun, sizin kimi tələsik danışmazdı”.

(Xütbənin məqsədi və xətibin toxunması gərəkən ən mühüm mövzular).

Xətib insanları dünya aləmindən, onun qayğılarından və hadisələrindən axirət aləminə və ona hazırlığa yönəltməlidir. Məscid, xətibin siyasi məsələlərə toxunduğu və dinləyicilərə nə dinlərində, nə də dünyalarında fayda verməyən mövzulara girdiyi bir media minbəri olmamalıdır.

Müvəffəq xətibin xütbələrinin əksəriyyəti imanı və Uca Allaha olan bağlılığı artıran mövzular barədə olur. Çünki insanların imanı artdıqda və Rəbblərinə olan bağlılıqları gücləndikdə, bu, onların günahları və dəyərsiz işləri tərk etmələri üçün ən böyük səbəb olur.

Xütbə verən kəsin qafil olmaması və daima təkrarlaması gərəkən bəzi mövzular aşağıdakılardır:

Tövhid və İslamın rükunları

Namazın qılınma şəkli və namazda xuşunun əhəmiyyəti.

Mövsümi mövzular. Məsələn: vaxtı gəldikdə Ramazan ayının fəzilətindən bəhs etmək.

Fitnələrdən çəkəndirmə və fitnələrlə davranış üsulu.

Bidətlərdən çəkəndirmə.

Şeytanın hiyləsindən və insanı azdırma yollarından çəkinmək.

Gözəl əxlaq, ədəb-ərkanlar və onlarla bağlı məsələlər.

İmanı və Allaha bağlılığı artıran mövzulardan bəziləri bunlardır:

1- Allahın sifətlərini və nemətlərini zikr etməklə insanların qəlbində Allahı təzim etmək.

2- Allahın kəlamı olan Quranın təzim edilməsi.

3- Peyğəmbərlərin - Allahın onlara salamı olsun - başda onların sonuncusu peyğəmbərimiz Muhəmməd - səllallahu aleyhi və səlləm - və

möhtərəm səhabələrin - Allah onlardan razı olsun - qissələrini zikr etmək.

4- Cənnəti, onun vəsflərini və ona daxil olma səbəblərini, eləcə də Cəhənnəmi xatırlamaq.

5- Qəlbi ibadətlərə əhəmiyyət vermək. Məsələn: təvəkkül, inabə, tövbə, xəşyə və xuşu.

Əllamə İbn əl-Qayyim - rahiməhullah - demişdir: "Peyğəmbərin, sallallahu əleyhi və səlləm, və onun səhabələrinin xütbələri haqqında dərindən düşünən kimsə, onların hidayəti və tövhidi bəyan etmək, Rəbbin, Cəllə Cəlaluhu, sifətlərini, imanın ümumi əsaslarını, Allaha dəvəti, Uca Allahın Onu məxluqatına sevdirən nemətlərini və onları Onun qəzəbindən qorxudan (əzab) günlərini xatırlatmaq, eləcə də insanları Ona sevdirən zikr və şükrü əmr etmək üçün - kifayət etdiyini görər. Onlar Allahın əzəmətindən, sifətlərindən və adlarından Onu məxluqatına sevdirən şeyləri zikr edər, insanları da Ona sevdirən itaəti, şükrü və zikri əmr edərlər. Nəticədə dinləyənlər (məclisdən) Onu sevmiş və Onun da sevgisini qazanmış halda ayrılırlar.

Sonra zaman keçdi və peyğəmbərlik nuru zəiflədi, şəriətlər və əmrlər isə öz həqiqətləri və məqsədləri nəzərə alınmadan icra edilən formal adətlərə çevrildi. Onlara sadəcə zahiri görkəm verib, öz istədikləri kimi bəzədilər. Beləliklə, bu formal adətləri pozulması yolverilməz sünnələrə çevrildilər, əslində pozulması yolverilməz olan məqsədlərə isə laqeyd yanaşdılar. Xütbələri səc və

bədi elmi ilə bəzədilər. Nəticədə qəlblərin onlardan aldığı pay azaldı, hətta tamamilə yox oldu və onlarla güdülən məqsəd itdi». sitatın sonu.

O, - Allah ona rəhmət etsin - xütbənin məqsədindən bəhs edərkən demişdir: «Xütbənin və onun üçün toplaşmağın məqsədi Allaha həmd-səna etmək və Onu təqdis etmək, Onun vəhdaniyyətinə və rəsulunun, sallallahu aleyhi və səlləm, risalətinə şəhadət gətirmək, qullara Allahın günlərini xatırlatmaq, onları Allahın əzabından və intiqamından çəkəndirmək, onlara özlərini Allaha və Onun Cənnətinə yaxınlaşdıran şeyləri tövsiyə etmək və onları Allahın qəzəbinə və oduna yaxınlaşdıran şeyləri qadağan etməkdir». Sitatın sonu..

Xətibin, insanlar arasında əqidə, ibadət, əxlaq, rəftar, məişət, tərbiyə və bu kimi sahələrdə yayılmış səhvlər barədə onları xəbərdar etməsi, fitnələrə qoşulmaqdan çəkəndirməsi və onlara dini məsələləri öyrətməsi gərəkdir.

Ən düzünü Allah bilir. Allahın salatu və salamu peyğəmbərimiz Muhəmmədin, onun ailəsinin və bütün səhabələrinin üzərinə olsun.

Mündəricat

(Xütbənin əhəmiyyəti).....	3
(ər-Rəhmanın mələkləri səni dinləyir, onların qədrini bil). ...	6
(Hansı daha əfzəldir: xütbənin irticalən verilməsi (əvvəl hazırlaşmadan), yoxsa vərəqdən oxunması?)	7
(Xətabətdə uğurlu çıxışa aparan yolu asanlaşdıran səkkiz addım)	8
(Xütbənin başlanğıcında narahatlıq və gərginlik yaşanması adi və təbii bir haldır)	11
(İfrat xitabət qorxusundan xilas olmağın səbəbləri)	12
(Sənə ünvanlanan xətalı tənqidlər üçün ən yaxşı həll yolu)	15
(Xütbədən əvvəl xətibə tövsiyələr)	16
(Xütbə zamanı xətibə vəsiyyətlər)	19
(Xütbədən sonra xətibə vəsiyyətlər)	21
(Xətibə və Allaha dəvət edənə ümumi nəsihətlər).....	22
(1) “Sevindir, nifrət etdirmə”	22
(Bütün insanları gözünün önündə tut).....	22
(Özünə heyran olmaqdan yaxud insanların səni tərifləməsindən çəkin).....	24
(4) (Onlara dinlərində və dünyalarında fayda verən şeylərdən danış).....	26
(Xütbə əsnasında sakitliyə riayət etmək)	27
(Xütbəni uzatmaqdan çəkinmək)	27
(Qərib kəlamlardan uzaq durmaq)	29
(Qafiyəli sözləri süni şəkildə zorla düzəltməkdən uzaq dur).	29
(Zahiri görünüşün düzgünlüyünə qayğı göstərilməsi).....	30
(Xütbənin hazırlanma vaxtındakı fərqlilik).....	32
(Dinləyicilərə birbaşa əmrlərdən çəkinmək)	33

(Xitabətdə təqlid nə vaxt yaxşı və pis hesab edilir?).....	34
(Xütbənə az adam gəlməsinə görə kədərlənmə, çox gəlməsinə görə də sevinmə.).....	35
(Yaxşı hazırlığın əhəmiyyəti).....	36
(Durğu işarələrinə riayət edilməsi)	38
(Mövzuların və üslubların çeşidli olmasının əhəmiyyəti) ...	38
Natiqlik və təsiretmə məharətlərinə və incəliklərinə yiyələnməyin əhəmiyyəti.	39
(Təzələnmə (yenilənmə) prinsipi)	40
(Təsir vasitələrindən ikisinə qayğı göstərmək: səs və nəzər)	41
(Səhih Sünnədə sabit olmayan müəyyən bir siğəyə (formaya) iltizam etmə).	45
(Hərflərin məxrəclərinə riayət etmək və onların bir-birinə qarışmasına yol verməmək).	46
(Xütbənin məqsədi və xətibin toxunması gərəkən ən mühüm mövzular).	46